

**ҚАЗАҚСТАН АӨК-НІҢ БАСЫМ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ ҚҰС ШАРУАШЫЛЫҒЫ
САЛАСЫН ЖАҢҒЫРТУ**

**MODERNIZATION OF THE POULTRY INDUSTRY AS A PRIORITY AREA
OF THE AIC OF KAZAKHSTAN**

**МОДЕРНИЗАЦИЯ ПТИЦЕВОДЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ КАК ПРИОРИТЕТНОЕ
НАПРАВЛЕНИЕ АПК КАЗАХСТАНА**

Г.К. САПАРОВА^{1*}

э.ғ.д., профессор

А.Б. УЧКАМПИРОВА²

Ph.D докторы

М.А. ТЛЕУЖАНОВА³

э.ғ.к., қауымдастырылған профессор

¹ «Тұран-Астана» университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

² Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

³ Қаржы академиясы, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

*автордың электрондық поштасы: saparova_g.k@mail.ru

G.K. SAPAROVA^{1*}

Dr.E.Sc., Professor

A.B. UCHKAMPIROVA²

Ph.D

M.A. TLEUZHANOVA³

C.E.Sc., Associate Professor

¹ «Turan-Astana» university, Nur-Sultan, Kazakhstan

² L.N.Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan

³ Financial Academy, Nur-Sultan, Kazakhstan

*corresponding author e-mail: saparova_g.k@mail.ru

Г.К. САПАРОВА^{1*}

д.э.н., профессор

А.Б. УЧКАМПИРОВА²

доктор Ph.D

М.А. ТЛЕУЖАНОВА³

к.э.н., ассоциированный профессор

¹ Университет «Туран-Астана», Нұр-Сұлтан, Казахстан

² Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Нұр-Сұлтан, Казахстан

³ Финансовая академия, Нұр-Сұлтан, Казахстан

*электронная почта автора: saparova_g.k@mail.ru

Аңдатпа. Мақсаты – Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің неғұрлым серпінді саласы ретінде құс шаруашылығын дамытудағы қалыптасқан жағдайды көрсету, маусымға қарамастан, қысқа уақыт кезеңінде көп мөлшерде өндіруге болатын өнім өндірісінің перспективаларын белгілеу. Әдістері – ауызша, графикалық, математикалық, итерация. Нәтижелері – республиканың көптеген өңірлерінде құс шаруашылығы секторын кеңейту үшін қолайлы жағдайлар бар, ал құс фабрикаларының шығарылатын өнімдері халықтың рационсында басым бөлігін алады. Мақалада жұмыртқа мен етті мал шаруашылығының негізгі бағыттары және ақуыз мөлшері жоғары диеталық өнімдер ретінде алу көрсеткіштерін талдайтын иллюстрациялық материалдар ұсынылған. Құс фабрикалары өндіріс көлемін арттыру үшін жұмыртқаларды инкубациялай алады. Сонымен қатар, құс өсіру кешені тек ет пен жұмыртқаны ғана емес, сонымен қатар жанама өнімдерді де шығаруға мамандандырылған: қауырсындар, мамықтар, өсімдіктерге арналған органикалық тыңайтқыштар (тамшылар). Қортындылар – ауыл шаруашылығы экономикасына үлкен үлес қосумен сипатталатын құс

Аннотация. *Цель* – показать сложившуюся ситуацию в развитии птицеводства как наиболее динамичной отрасли агропромышленного комплекса Казахстана, обозначить перспективы производства продукции, которую можно вырабатывать в больших количествах за кратчайший период времени, независимо от сезона. *Методы* – вербальный, графический, тематический, итерации. *Результаты* – отмечается, что многие регионы республики располагают благоприятными условиями для расширения птицеводческого сектора, а выпускаемая продукция птицефабрик занимает большую часть в рационе населения. В статье представлены иллюстративные материалы, в которых проанализированы показатели получения яйца и мяса как основных направлений животноводства и диетических продуктов с большим содержанием белка. Птицефабрики могут инкубировать яйца для увеличения объемов производства. Кроме того, птицеводческий подкомплекс специализируется на выпуске не только мяса и пищевого яйца, но и побочных видов продукции: перья, пух, органические удобрения для растений (помет). *Выводы* – перечислены проблемы функционирования отрасли птицеводства, характеризующейся большим вкладом в экономику сельского хозяйства. Разработаны предложения по эффективному использованию трудовых ресурсов и средств производства, обеспечению стабильности денежного потока в течение года, высокой производительности и прибыльности, быстрой окупаемости капиталовложений. Стабильное развитие птицеводства даст в перспективе ряд неоспоримых преимуществ: новый уровень мелкого и среднего бизнеса, появление дополнительных рабочих мест, обеспечение отечественной качественной продукцией, уменьшение доли импорта. Важное значение имеют целенаправленная работа по улучшению кормовой базы, внедрение ресурсосберегающих энергоемких технологий.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, птицеводство, птицефабрики, мясо птицы, производство, переработка, конкурентоспособность продукции, трудовые ресурсы, продовольственная безопасность.

Кіріспе. Ауыл шаруашылығы – ел халқының өмір сүру деңгейін, әл-ауқатын және азық-түлік қауіпсіздігін айқындайтын маңызды сектор. Ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеу және жоғары сапалы тауар өндіру саласының даму деңгейі елдің денсаулығына, өмір сүру сапасына және жұртшылықтың әлеуметтік даму жағдайларына әсер етеді.

Қазақстан ауданы бойынша әлемде тоғызыншы орын алатын ел ретінде өзінің бәсекеге қабілетті ауыл шаруашылығының және дамыған азық-түлік нарығының болуы маңызды. Нарықтық қатынастардың қалыптасуымен агроөнеркәсіптік кешен өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру проблемасы күрт шиеленісе түсті. Шығарылатын өнімге сұраныстың артуына әсер ететін баға мен сапаны жақсарту арқылы кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін арттыруда.

Ауыл шаруашылық өнімдері ұлттық экономиканың көптеген салаларына әсер етеді және елге жұмысқа орналасуға көбірек мүмкіндік береді.

Құс шаруашылығы – ауыл шаруашылығының ең жылдам дамып келе жатқан секторларының бірі. Бұл сегменттің динамикасы өте перспективалы, өйткені жыл мезгіліне қарамастан өнімді қысқа мерзімде көп мөлшерде өндіруге болады. Мал шаруашылығының бұл саласы ауыл шаруашылық өндірісінде маңызды рөл атқарады, ал құс фабрикаларының өнімдері адамдардың рационында көп орын алады.

Құс фабрикаларында құстардан тек ет пен жұмыртқа ғана емес, сонымен қатар жанама өнімдер де алынады, өйткені: қауырсындар, мамықтар және өсімдіктерге арналған органикалық тыңайтқыш (тауық тамшылары). Құс шаруашылығы саласының дамуы мен жұмыс істеуі ауыл шаруашылығы экономикасына үлкен үлес қосумен сипатталады. Болмаса, онда:

- ♦ еңбек ресурстары мен өндіріс құралдарын тиімді пайдалану;
- ♦ жыл ішінде неғұрлым тұрақты ақша ағынын қамтамасыз ету;
- ♦ жоғары өнімділік пен кірістілікті қамтамасыз ету;
- ♦ инвестициялардың тез өтелуін қамтамасыз ету.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеу жұмыстарының теориялық және әдістемелік негіздері ретінде отандық және шетелдік ғалымдардың жұртшылық шаруашылықтары және олардағы азық-түлік өнімдерінің өндірісі, өндірісі жайлы еңбектері, ой-пікірлері мен зерттеулері қарастырылды. Мақаланың мақсатына сәйкес таңдал-

ған әдістемелік құралдар ретінде ақпараттарды іріктеудегі жүйелік ұстаным, ағымдағы ахуалды зерттеп, сипаттаудағы сандық және сапалық әдістер қолданылды.

Теориялық ережелерді негіздеу жалпы ғылыми әдістер мен тәсілдерді, талдау және синтездеу әдісін, жүйелі және кешенді тәсілдерді қолдану негізінде жүзеге асырылды, ресми статистикалық материалдар мен интернет желісінің ақпараттық әлеуетінен жеке бақылаулардың қорытынды деректері қарастырылды.

Зерттеуде жұртшылық шаруашылықтарының қазіргі жай-күйін, әлеуетін, олардың өндірістік қуаттарын талдау және бағалау кезінде – экономикалық-статистикалық әдіс қолданылды; ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер мен қайта өңдеушілердің өзара іс-қимылының қалыптасқан нысандарының салалық және аймақтық ерекшеліктерін, сондай-ақ ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілер мен халық шаруашылықтары арасындағы экономикалық өзара қарым-қатынастардың тиімділігіне әсер ететін факторларды анықтау үшін абстрактілі-логикалық әдіс қолданылды [1].

Нәтижелер және оларды талқылау.

Нарықтық экономиканың қарқынды дамуы және жаңа шаруашылық жүргізуші субъектілердің пайда болуы жағдайында кәсіпорынның маңызды сипаттамасы оның бәсекеге қабілеттілігі болып табылады. Монополистік сипаттағы салаларда да бәсекелестік мемлекеттік тапсырыстарды алу, монополистердің өнімдері мен қызметтерін шығару үшін жеңілдікті жағдайлар жасау және өзінің монополистік нарықтық мәртебесін сақтау үшін күресте көрінеді. Өндірілетін өнімнің сапалық сипаттамасынан бастап өткізу мен логистиканың оңтайландырылған ұйымдастырылуына дейін – оның өндірістік-шаруашылық қызметінің кез келген факторлары мен шарттары тауар өндірушілер үшін бәсекелестік артықшылық бола алады. 1 кестеде 2020 жылға арналған құс етін өндіретін ірі елдердің рейтингі берілген.

Алғашқы үш ел: АҚШ, Қытай және Бразилия құс етінің әлемдік өндірісінің 45%-ын, ал қалған елдер тағы 17% алады деп айта аламыз.

2020 жылы құс етінің әлемдік өндірісі 133,3 млн тоннаға жетеді, бұл 1,3 жылмен салыстырғанда 2019%-ға көп, бірақ бұл 1970 жылдан бергі ең төменгі жылдық өсу қарқыны екенін атап өткен жөн. Алайда, әлемдік өндірістің 1,3%-ға өсуі әлі де жақсы нәтиже болып табылады. Мен соңғы жылдағы әлемдегі жағдайды ескеремін, яғни:

өндіріс пен сауданың тұрақсыз және тұрақты емес жағдайлары, COVID-19 пандемиясымен байланысты денсаулық сақтау саласындағы дағдарыс пен проблемалар әлемнің көптеген елдерінде құс және оның

тұмауы. Құс етін үздіксіз өндірудің және жыл сайын өсіп келе жатқан көрсеткіштердің артықшылығы – етке қолжетімділік пен сұраныс және қысқа өндірістік цикл [2].

1 кесте – Құс етін өндіретін ірі елдердің 2020 жылғы рейтингі

Ел	2019 жылы өндірілген ет саны		2020 жылы өндірілген ет мөлшері		Ауытқу 2020/2019	
	мың тонна	үлесі, %	мың тонна	үлесі, %	+/-	%
АҚШ	22 858	17,37	23 131	17,36		
Қытай	21 195	16,11	22 321	16,75	1 126	5,3
Бразилия	14 137	10,75	14 363	10,78	226	1,6
Ресей	4 606	3,5	4 652	3,49	46	1,0
Үндістан	4 232	3,22	3 821	2,87	-411	-9,7
Индонезия	3 539	2,69	3 150	2,36	-398	-11
Мексика	3 515	2,67	3 617	2,71	102	2,9
Жапония	2 298	1,75	2 360	1,77	62	2,7
Иран	2 292	1,74	2 336	1,75	44	1,9
Аргентина	2 248	1,71	2 261	1,7	13	0,6

Ескерту: автор дереккөз негізінде жасаған [қараңыз 2]

Үндістан мен Индонезияда құс еті өндірісінің төмендеуі де байқалады. Үндістанда ет өндірісі 9,7%-ға, Индонезияда 11%-ға төмендеді. Бұл өнімнің осы түріне сұраныстың төмендеуіне және COVID-19 пандемиясы кезінде карантиндік шараларға байланысты жұмысшылардың қосылуына

байланысты. Сондай-ақ, маңызды себеп – бұл коронавирустың ет қолдану арқылы таралуы туралы қауесет. Бұл қауесет етке сұраныстың төмендеуіне әкелді. 2 кестеде 2020 жылы құс етінің ең ірі 10 өндірушісі (бройлер) көрсеткіштері.

2 кесте – 2020 жылы бройлердің ең ірі өндірушілері

Компания атауы	Ел	Сойылған бас саны, млн тонна
JBS S.A.[20]	Brazil	4 036
Tyson Foods[21]	Brazil	2 190
BRF[22]	United States	1 991,6
New Hope Liuhe[23]	China	1 300
Wen's Food Group[24]	China	748
CP Group[25]	Thailand	658
Koch Foods Inc.[26]	United States	667,68
Perdue Farms [27]	United States	655
Sanderson Farms Inc.[28]	United States	632
Industrias Bachoco [29]	Mexico	620

Ескерту: автор дереккөз негізінде жасаған [қараңыз 2]

2 кестеден JBS S.A. және Tyson Foods сияқты ірі компаниялар. Бразилияда орналасқан. Он ірі компанияның төртеуі АҚШ-та орналасқан. 4 және 5 орындарды қытайлық компаниялар иемденсе, 6 орынды Тайландтық компания CP Group алады. Ал шешуші орында – мексикалық Industrias Bachoco компаниясы.

Жұмыртқа өндіретін ірі компаниялардың рейтингін талдаймыз:

- Cargill Corporation (CLUA) – АҚШ;
- Rose Acre Farms (Ka Haaa) – АҚШ;
- Bouwhuis Enthoven (Hugerpa Hab) – Нидерланды;

- Igrec (Dpa Huns) – Франция;
- Dalian Hanovo foods (Kutaii) – Қытай;
- Kewpie Корпорациясы – Жапония;
- Rembrandt foods (CLUA) – АҚШ;
- Wurlo BV – Hugerpa Хабл) – Голландия;
- Interovo Egg Group BV (Hugerpa Hab) – Нидерланды.

Шетелдік тәжірибесін ескере отырып, компанияның негізгі артықшылықтары 2018-2020жж. "Өскемен құс фабрикасы" АҚ мысалында қарастыруға болады (3 кесте) [3].

3 кесте – "Өскемен құс фабрикасы" АҚ-ның 2018-2020 жылдардағы негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2018	2019	2020	Ауытқу 2020/2018	
				+/-	%
Өнімді сатудан түскен кіріс, млн теңге	14 757	17 304	19 013	4 256	29
Өзіндік құн, млн теңге	(9 832)	(10 453)	(11 209)	1 377	14
Биологиялық активтер құнының өзгеруі, млн теңге	(8)	7	7	-1	-12,5
Жалпы пайда, млн теңге	4 917	5 858	6 811	1 894	38,5
Сату бойынша шығыстар, млн теңге	(706)	(959)	(1303)	597	84,6
Жалпы және әкімшілік шығыстар, млн теңге	(637)	(985)	(1523)	886	139,1
Активтердің құнсыздануынан болған шығын, млн теңге	(24)	(285)	(298)	274	1 141,7
Таза басқа операциялық шығыстар, млн теңге	1 467	4 489	9 452	7 985	544,3
Операциялық пайда, млн теңге	5 017	8 119	13139	8 122	161,9
Қаржылық қызметтен түскен барлық кіріс / шығыс, млн теңге	757	565	611	-146	-19,3
Салық салынғанға дейінгі пайда, млн теңге	5 774	8 684	13 750	7 976	138,1
Пайдаға салынатын салық бойынша шығыстар, млн теңге	(279)	(363)	(472)	193	69,2
Жыл ішіндегі пайда, млн теңге	5 495	8 321	13 278	7 783	141,6

Ескерту: автор дереккөз негізінде жасаған [қараңыз 2]

3 кестенің деректері бойынша 2020 жылы сатылған өнімнен түскен табыс 19 013 млн теңгені құрады, бұл 2018 жылы алынған табыстан 22,1%-ға немесе 3 256 млн теңгеге артық. Бір жыл ішінде пайда 13 278 млн теңгеге дейін, яғни 141,6%-ға артты. Сондай-ақ, 2020 жылы өзіндік құн 2018 жылға қарай 14%-ға ұлғайды. 2020 жылы компания активтердің құнсызда-

нуынан 274 млн теңгеге ұлғайып, шығынға ұшырады.

Жылдар бойынша сатудың негізгі индикаторлары мен көлемін қарастыра отырып, кәсіпорынның өндірістік қуаттары мен өндірістік-экономикалық көрсеткіштеріне назар аудару қажет. Алдымен 4 кестеде компанияның өндірістік қуатын зерттеу ұсынылады.

4 кесте – "ӨҚФ" АҚ өндірістік қуаттары

Объектінің атауы	Құс саны	Өсіру түрі	Өнімділік
№1 мал басын толықтыратын төлді өсіру учаскесі (өсімін молайту цехы)	15 құс үйі	Жас төлді жөндеу	Жылына 18-19 млн дана жұмыртқа
№2 аналық-аталық табынды өсіру учаскесі (өсімін молайту цехы)		Аналық-аталық табын (жұмыртқа салатын тауықтар)	
Инкубатор		Тәуліктік төлем алу	Жылына 15 млн дана бройлер балапаны
№ 3 бройлер учаскесі	3 құс үйі	Бройлерлер	Жылына 29 000 тонна құс еті өнімі
№ 4 бройлер учаскесі	2 құс үйі	Бройлерлер	
№ 5 бройлер учаскесі	2 құс үйі	Бройлерлер	
	2 құс үйі	Бройлерлер	
№ 6 бройлер учаскесі	10 құс үйі	Бройлерлер	
№ 7 бройлер учаскесі	10 құс үйі	Бройлерлер	
№ 8 бройлер учаскесі	10 құс үйі	Бройлерлер	
№ 9 бройлер учаскесі	5 құс үйі	Бройлерлер	
№ 10 бройлер учаскесі	-	-	20 тонна/сағ
Құрама жем зауыты	-	-	7 000 бас/сағ

Ескерту: автор дереккөз негізінде жасаған [қараңыз 2]

"Өскемен құс фабрикасы" АҚ бар өндірістік қуаттарды зерделеп, кәсіпорын қызметінің өндірістік-экономикалық көрсеткіштерін есептеуге болады. Дәлірек айтқанда,

инкубациядағы жұмыртқалардың саны, күніне қанша тауық алынды, тірі салмақта қанша құс еті алынды және т.б. (5 кесте).

5 кесте – "Өскемен құс фабрикасы" АҚ қызметінің 2018-2020 жылдардағы өндірістік-экономикалық көрсеткіштері

Атауы	2018	2019	2020	Ауытқу 2020/2018	
				+/-	%
Инкубацияға арналған жұмыртқа саны, мың дана	18 656	18 778	18 901	245	1,3
Тәуліктік балапан алынды, мың дана	15 699	15 861	16 025	326	2,1
Тірі салмақта алынған, тонна	33 785	33 474	34 012	227	0,7
Өндіріс көлемі, тонна	29 002	29 222	29 455	453	1,6
Орташа тізімдік саны, адам	797	785	765	-32	-4
Ескерту: автор дереккөз негізінде жасаған [қараңыз 2]					

Осы кестелерді талдай отырып, құс етінің тірі салмақта 2020 жылы 227 тоннаға немесе 2018 жылмен салыстырғанда 0,7%-ға өскенін атап өтуге болады. 2020 жылы орташа сан 32 адамға немесе 4%-ға азайды. Бұл COVID-19 пандемиясы кезінде жұмысшылардың қысқаруына байланысты. Инкубацияға жұмыртқа саны 245 мың данаға өсті, өндіріс көлемі 453 тоннаға немесе 2020 жылы 1,6%-ға ұлғайды. Бұл жыл сайын Өндірістік қуаттылықты артты-

руға және әртүрлі инновациялық өнімдерді енгізуге байланысты.

6 кестеде келтірілген деректер бойынша меншікті капиталдың рентабельділігі 2020 жылы 36,6%-ға дейін ұлғайғанын атап өту қажет. Бұл көрсеткіш меншікті капиталдың бір теңгесіне таза пайданың 36,6 тиыны түсетіндігімен сипатталады. 6 кестеде 2018-2020 жылдарға арналған "ӨҚФ" АҚ қаржылық жағдайын талдау ұсынылады.

6 кесте – 2018-2020 жылдарға арналған "ӨҚФ" АҚ қаржылық жағдайын талдау

Көрсеткіш	2018	2019	2020	Ауытқу 2020/2018	
				+/-	
ROE (меншікті капиталдың қайтарымы), %	30	35	36,6	6,6	
ROA (активтердің кірістілігі), %	25	29	34,5	9,5	
Ағымдағы өтімділік коэффициенті	10,74	14,40	16,7	5,96	
Қаржылық тәуелділік коэффициенті	0,08	0,06	0,051	-0,029	
Дебиторлық берешектің айналымдылық коэффициенті	12,41	15,39	17,7	5,29	
Қорлардың айналымдылық коэффициенті	5,24	4,40	4,02	-1,22	
Кредиторлық берешектің айналымдылық коэффициенті	17,82	41,78	47,04	29,22	
Сатудың рентабельділігі, %	37,2	51,0	73,87	36,5	
Қор шығару	1,53	1,71	1,92	0,39	
Ескерту: автор дереккөз негізінде жасаған [қараңыз 2]					

Бұл тікелей компанияның бөлінбеген пайдасының өсуіне байланысты. Активтер рентабельділігінің көрсеткіші 2020 жылы 34,5%-ды құрап, 5,5%-ға ұлғайды. Есептеулерге сүйене отырып, активтердің әрбір теңгесіне 34,5 тиын таза пайда әкелді деп айтуға болады. Жалпы пайда бойынша сатудың рентабельділігі 36,5%-ға артты [4].

Компанияның негізгі қаржылық көрсеткіштерін зерттей отырып, өнімнің бағасы мен ассортиментін талдау қажет. Себебі баға белгілі бір кәсіпорынның басты бәсекелестік артықшылықтарының бірі болып табылады.

Жалпы, "ӨҚФ" АҚ шығаратын өнімдері Кейтеринг және Проф арна, көтерме арна, РТТ + Втор сияқты арналар бойынша сатылады Дистр., КА арна.

Әрі қарай, өнімді сатудың әртүрлі арналары арқылы "УКПФ" АҚ өнімдерінің ассортименті мен бағаларын қарастырамыз.

Бұдан әрі, 2018-2020 жылдары сатылған өнімнің өзіндік құнының құрылымын талдау, сондай-ақ өнімнің өзіндік құны көрсеткіштерінің үлес салмағын қарастыру қажет. 7 кестеде сатылған өнімнің өзіндік құнының құрылымы ұсынылады.

7 кестені талдай отырып, 2019ж. салыстырғанда азықтың үлесі 2020ж. 2%-ға азайды деп қорытынды жасауға болады. 2020ж. Материалдық шығындар 1%-ға ұлғайды, сондай-ақ жалақының үлес салмағы 2%-ға ұлғайды. Қалған деректер өзгеріссіз қалды, "басқалар" шығындарының мөлшері, бұл көрсеткіш 1%-ға азайды [5].

7 кесте – Сатылған өнімнің өзіндік құнының құрылымы

Шығындар бабы	2018		2019		2020	
	сомасы, мың теңге	үлес салмағы, %	сомасы, мың теңге	үлес салмағы, %	сомасы, мың теңге	үлес салмағы, %
Жем	5 473 220	53,5	5 637 417	54	5 825 671	52
Материалдар	1 301 581	12,7	1 340 628	13	15 388 73	14
Жалақы және оған бай- ланысты шығыстар	1 295 662	12,7	1 257 924	12	1 552 818	14
Негізгі құралдардың амортизациясы	750 261	7	772 768	7	8 24081	7
Ветеринарлық қызметтер	322 727	3	332 407	3	369 024,5	3
Жылу энергиясы	308 297	3	317 546	3	314 610	3
Электр	202 588	2,5	208 666	2	205 067	2
Биологиялық активтердің амортизациясы	187 659	1,8	193 289	2	248 930	2
Көлік шығындары	128 986	1,3	132 856	1	133 867	1
Отын	55 390	0,5	57 052	1	57 128	1
Өзгелері	196 466	2	202 360	2	139 399	1
Сатудың жалпы құны	10 222 837	100	10 452 913	100	11 209 469	100
Ескерту: автор дереккөз негізінде жасаған [қараңыз 2]						

"ӨҚФ" АҚ-ның тағы бір бәсекелесі – "АлельАгро" АҚ-ны қарастырайық. "АлельАгро" АҚ – бройлер тауық етін өндіру және сату бойынша Қазақстанның ірі компаниясы. Компанияның жылдық өндірістік қуаты 60 000 тоннаны құрайды. "АлельАгро" АҚ құрамына Алматы облысында орналасқан 6 ірі құс фабрикасы, инкубатор, қасапхана, құрама жем қоймалары, сұрыптау станциялары кіреді. Мұның бәрінен бөлек, ата-аналық табын бар, онда 300 000-нан астам асыл тұқымды адамдар бар. 2015 жылы "АлельАгро" АҚ тұтынушылық тану конкурсында "Халық

маркасы–2015" сыйлығын жеңіп алды. Сондай-ақ 8 кестеде үш жылдағы компанияның негізгі көрсеткіштерін қарастырыңыз.

8 кестеге сәйкес, бұл компания үлкен деп айтуға болады. Егер "Алатау Құс" ЖШС компаниясының көрсеткіштері "ӨҚФ" АҚ-дан аз болса, онда "ӨҚФ" АҚ көрсеткіштері "АлельАгро" АҚ-ның көрсеткіштерінен аз. Бұл "АлельАгро" АҚ-ның 4 құс фабрикасының болуымен сипатталады. "АлельАгро" АҚ сатудан түскен табыс 2020 жылы 4 248 млн теңгеге ұлғайды. Пайда 178,4%-ға, яғни 8 659 млн теңгеге артып, 13 512 млн теңгені құрады.

8 кесте – "АлельАгро" АҚ-ның 2018-2020 жылдардағы негізгі экономикалық көрсеткіштері

Көрсеткіштер	2018	2019	2020	Ауытқу 2020/2018	
				+/-	%
Өнімді сатудан түскен кіріс, млн теңге	17 323	18 189	21 571	4 248	24,52
Өзіндік құн, млн теңге	(10 815)	(11 030)	(11 372)	557	1,05
Биологиялық активтердің әділ құнының таза өзгеруі, млн теңге	(465)	(583)	(669)	204	43,87
Жалпы пайда, млн теңге	6 043	7 274	7 868	1 985	33,74
Сату бойынша шығыстар, млн теңге	(777)	(1 070)	(1 402)	625	80,44
Жалпы және әкімшілік шығыстар, млн теңге	(701)	(1 099)	(1 639)	938	133,8
Шетел валютасымен операциялар бойынша таза кіріс, млн теңге	26	318	321	295	1135
Өзге де пайда, млн теңге	1 614	5 008	10170	8 556	530,1
Операциялық пайда, млн теңге	6 205	10 894	14 677	8 684	144,9
Қаржылық қызметтен түскен барлық кіріс / шығыс, млн теңге	833	630	657	-176	-21,1
Салық салынғанға дейінгі пайда, млн теңге	5 160	10 264	14 020	8 860	171,7
Пайдаға салынатын салық бойынша шығыстар, млн теңге	(307)	(405)	(508)	201	65,47
Жыл ішіндегі пайда, млн теңге	4 853	6 859	12 372	3 659	75,4
Өндіріс көлемі, тонна	30 052	32 710	34 746	4 694	15,6
Ескерту: автор дереккөз негізінде жасаған [қараңыз 2]					

149

Жоғарыда келтірілген мәліметтерге сәйкес, өндірістің ең үлкен көлемі 2020 жылы 34 746 тонна өнім өндірген "Алель Күс" компаниясына тиесілі, бұл 2018 жылмен салыстырғанда 15,6%-ға көп. Екінші орында 2020 жылы өндіріс көлемі 29 455 тонна болатын "ӨҚФ" АҚ компаниясы. 2020 жылы өндіріс көлемі 2018 жылмен салыстырғанда 2%-ға өсті. Өндірістің ең аз көлемі "Алатау Құс" ЖШС компаниясында байқалады, 2020 жылы өндіріс көлемі 16 844 тоннаны құрады, бұл 2018 жылмен салыстырғанда 22%-ға артық [6,7].

Қорытынды.

1. Баға саясатының сәйкес келмеуі, ет сапасын жақсарту қажеттілігі (құс етінің тағамдық құндылығын арттыру), жоғары бағаға байланысты шығарылатын өнімге сұранысты төмендету.

2. Мал шаруашылығының ең тиімді, тез өсетін және тиімді салаларының бірі – құс шаруашылығы. Бұл сала құс бастарының үздіксіз көбеюімен, барлық салалардағы дамудың жылдам қарқынымен, жоғары өнімділікпен және өміршеңдігімен, өнім бірлігіне еңбек пен материалдық ресурстардың ең аз шығынымен сипатталады. Айта кету керек, құс шаруашылығы саласы жыл сайын қарқынды дамып келеді.

Құс етін өндіруді 2020 жылы 284 874 тонна өндірген 18 құс фабрикасы ұсынады, бұл 2019 ж. салыстырғанда 18%-ға немесе 42 742 тоннаға артық. Бұл ретте, "ӨҚФ" АҚ-да құс етін өндіру бүкіл Қазақстан бойынша ет өндірісінің 11%-ын ғана құрайды.

3. 2020 жылдың желтоқсан айының соңында, 2019 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда, барлық санаттарда құстардың саны 2%-ға төмендегенін атап өткен жөн. Құс басының 67,1%-ы ауыл шаруашылығы кәсіпорнында, 31,5%-ы Халық шаруашылықтарында және 1,4%-ы шаруа немесе фермер қожалықтары мен жеке кәсіпкерлерде шоғырланған. Мал басының азаюы республикадағы құс тұмауының өршіп кеткен эпизоотиялық жағдайымен байланысты.

4. "ӨҚФ" АҚ көрсеткіштері бойынша қолжетімді бағамен жоғары сапалы өнім шығаратынына қарамастан, қоғамның осы компанияның өнімдері туралы пікірін білу қажет. Себебі, әр түрлі өндірістік ақаулар, сату нүктелерінде тоқтап қалу бар, соның салдарынан өнімдер сөрелерде нашарлайды және т.б. Ол үшін бұл жұмыста жоғарыда аталған тиімділік көрсеткіштерін және кәсіпорынның тез өсіп келе жатқан динамикасын іс жүзінде дәлелдеу немесе жоққа шығару үшін өнімнің ассортименті мен сапасы туралы Әлеуметтік сауалнама жүргізілді.

5. Бұл жұмыста сапасы мен ассортиментін тексеру үшін тұтынушыларға сауалнама жүргізу әдісі қолданылады. Бұл сауалнамаға 150-ге жуық құс етін тұтынушылар қатысты. Әлеуметтік сауалнамадан "17-24" жастағы тұтынушылардың 84,4%-ы өтті, келесі буын 46 жастан 55 жасқа дейінгі тұтынушылар болып табылады, олар сауалнамадан өткендердің жалпы санының 5,7%-ын құрады. Әрі қарай, жастағы тұтынушылар "25-35" – 3,3%, "26-45" – 2,5%, "65-тен жоғары" – 2,5% және "56-65" – 1,6%.

6. "ӨҚФ" АҚ бәсекеге қабілеттілігін жақсарту бойынша ұсынылған бағыттар негізінде екі ұсыным әзірленетін болады:

- маржалық пайданы азайту арқылы бағаның төмендеуі. 2020 жылы сатылымның кірістілігі 74% құрады, бұл кәсіпорынның үлкен пайдасы бар екенін білдіреді. Бағаны төмендету үшін үстеме пайызды азайту қажет;

- су рециклинг есебінен шығарылатын өнімнің сапасын арттыру (Ағынды суларды хлорсыз тәсілмен зарарсыздандыру).

Әдебиеттер тізімі

[1] Послание Главы государства К.-Ж. Токаева народу Казахстана «Единство народа и системные реформы - прочная основа процветания страны» [Электронный ресурс]. - 2021.- URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-183048> (дата обращения: 01.09. 2021).

[2] Мониторинг развития села январь-март 2021 года: статистический бюллетень.- Нур-Султан: Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, 2021. – Ч.1.- 81 с.

[3] Шеремет, А.Д. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: учеб. для вузов /А.Д. Шеремет.- М.: ИНФРА-М, 2017. - 374 с.

[4] Тиреуов, К.М. Эффективность функционирования аграрного сектора Республики Казахстан / К.М.Тиреуов, У.К. Керимова, С.А. Турекулов//Проблемы агрорынка.-2020.-№3. - С. 116-122. DOI: 1046666/2020-2708-9991.14.

[5] Рау, М.Л. Управление проектом. Основы проектного управления. – М.: КНОРУС, 2019. – 478 с.

[6] Тажибаева, Р.М. Государственная поддержка аграрного сектора Казахстана / Р.М. Тажибаева // Проблемы агрорынка. - 2021.— №1. - С. 44-49.

[7] Соколова, И.С. Направления развития многоотраслевого малого предпринимательства в сельской местности / И.С. Соколова, А.В. Овсянникова // Известия Алтайского государственного университета.- 2013.- N3.-С. 301-303.

References

[1] Poslanie Glavy gosudarstva K.-Zh. Tokaeva narodu Kazakhstana «Edinstvo naroda i sistemnye reformy - prochnaja osnova процветания страны» Message from the Head of State K.-J. Tokayev to the people of Kazakhstan "The unity of the people and systemic reforms are a solid basis for the country's prosperity". Available at: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazakhstan-183048> (date of access: 01.09.2021) [in Russian].

[2] Statisticheskij byulleten'. Monitoring razvitiya sela yanvar'-mart 2021 goda [Rural Development Monitoring January-March 2021: Statistical Bulletin] (2021). Nur-Sultan: Byuro nacional'noj statistiki Agentstva po strategicheskomu planirovaniyu i reformam Respubliki Kazakhstan, chast' 1, 81 p. [in Russian].

[3] Sheremet, A.D. (2017). Analiz i diagnostika finansovo-hozhajstvennoj dejatel'nosti pred-prijatija [Analysis and diagnostics of the financial and economic activities of the enterprise]. M.: INFRA-M, 374 p. [in Russian].

[4] Tireuov, K.M., Kerimova, U.K. & Turekulov, S.A. (2020). Jefferktivnost' funkcionirovanija agrarnogo sektora Respubliki Kazakhstan [Efficiency of the functioning of the agricultural sector of the Republic of Kazakhstan]. *Problemy agrorynka - Problems of AgriMarket*, 3, 116-122 [in Russian].

[5] Rau, M.L. (2019). Upravlenie proektom. Osnovy proektnogo upravlenija [Project management. Fundamentals of project management] Moskva: KNORUS, 2019 - 478 p. [in Russian].

[6] Tazhibaeva, R.M. (2021) Gosudarstvennaya podderzhka agrarnogo sektora Kazakhstana [State support for the agricultural sector of Kazakhstan]. *Problemy agrorynka – Problems of AgriMarket*, 1, 44-49 [in Russian].

[7] Sokolova, I.S. & Ovsyannikova, A.V. (2013) Napravleniya razvitiya mnogootraslevogo malogo predprinimatel'stva v sel'skoj mestnosti [Directions of development of multi-branch small business in rural areas]. *Izvestiya Altajskogo gosudarstvennogo universiteta – News of the Altai State University*, 3, 301-303 [in Russian].

Авторлар туралы ақпарат:

Сапарова Гулнар Каримовна – негізгі автор; экономика ғылымдарының докторы, профессор; «Экономика» кафедрасының профессоры; «Туран-Астана» университеті; 010000 Ыкылас Дукенұлы көш., 29, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан; e-mail: saparova_g.k@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-3414-1787>.

Учкампирова Айгул Бахадировна; Ph.D докторы; «Экономика және кәсіпкерлік» кафедрасының доценті; Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті; 010000 Сәтбаев көш., 2, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан; e-mail: Aygulya82@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7887-1696>.

Тлеужанова Манатжан Ашимкуловна; экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор; «Экономика және менеджмент» кафедрасының профессоры; Қаржы академиясы; 010000 Уәлиханов көш., 11, Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан; e-mail: manatzhankz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-4717-7191>.

Information about the authors:

Saparova Gulnar Karimovna – The main author; Doctor of Economic Sciences, Professor; Professor of the Department «Economy»; «Turan-Astana» University; 010000 Ykylas Dukenuly str., 29, Nur-Sultan, Kazakhstan; e-mail: saparova_g.k@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-3414-1787>.

Uchkampirova Aigul Bahadirovna; Ph.D; Associate Professor of the Department «Economics and Entrepreneurship»; L.N. Gumilyov Eurasian National University; 010006 Sat-payev str., 2, Nur-Sultan, Kazakhstan; e-mail: Aygulya82@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0981-8306>.

Tleuzhanova Manatshan Ashimkulovna; Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Professor of the Department "Economics and Management"; Financial Academy; 010000 Ualikhanov str., 11, Nur-Sultan, Kazakhstan; e-mail: manatzhankz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-4717-7191>.

Информация об авторах:

Сапарова Гулнар Каримовна – основной автор; доктор экономических наук профессор; профессор кафедры «Экономика»; университет «Туран-Астана»; 010000 ул.Ыкылас Дукенулы, 29, г.Нур-Султан, Казахстан; e-mail: saparova_g.k@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-3414-1787>.

Учкампирова Айгул Бахадировна; доктор Ph.D; доцент кафедры «Экономика и предпринимательство» Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева; 010006 ул. Сатпаева, 2, г.Нур-Султан, Казахстан; e-mail: Aygulya82@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-7887-1696>.

Тлеужанова Манатжан Ашимкуловна; кандидат экономических наук, ассоциированный профессор; профессор кафедры «Экономика и менеджмент»; Финансовая Академия; 010000 ул.Уалиханова, 11, г.Нур-Султан, Казахстан; e-mail: manatzhankz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-4717-7191>.